

O'ZBEKISTONDA INSTITUTSIONAL ISLOHOTLAR ORQALI TO'G'RIDAN-TO'G'RI XORIJIY INVESTITSIALARNI JALB ETISH SAMARADORLIGINI OSHIRISH

Ravshanova Laylo Ilhom qizi

layloravshanova77@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.22273551>

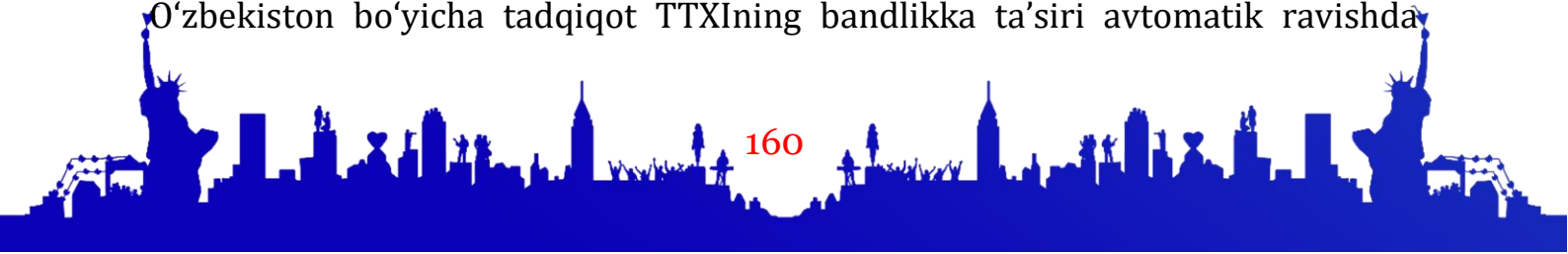
To'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar (TTXI) iqtisodiyotni modernizatsiya qilish, yangi ishlab chiqarish quvvatlarini yaratish, texnologiya transferini jadallashtirish va xalqaro qiymat zanjirlariga qo'shilishning muhim manbalaridan biridir. Biroq xorijiy kapitalni jalb qilishda bozor hajmi yoki tabiiy resurslarning mavjudligi bilan bir qatorda institutsional muhitning sifati ham hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi. Investor uchun mulk huquqining kafolatlanishi, tartibga solishning prognoz qilinishi, davlat boshqaruvi samaradorligi va shaffoflik uzoq muddatli investitsiya qarorining muhim omillaridir.

O'zbekiston bo'yicha 2012–2023-yillar ma'lumotlariga asoslangan tadqiqot hukumat yaxlitligi, korrupsiyani idrok etish ko'rsatkichi va mulk huquqi bilan TTXI oqimi o'rtasida ijobiy va statistik ahamiyatli bog'liqlik mavjudligini ko'rsatadi. Shuningdek, YAIM, aholi o'sishi, tabiiy resurslar rentasi va inflyatsiya ham TTXI determinantlari sifatida qayd etilgan. Bu natija institutsional islohotlar investitsiya siyosatining yordamchi emas, balki asosiy tarkibiy qismi bo'lishi lozimligini ko'rsatadi.

Markaziy Osiyo davlatlari bo'yicha tadqiqotlarda ham iqtisodiy o'sish, mehnat resurslari, savdo ochiqqligi va soliq siyosati TTXIning jalb etishning muhim omillari sifatida aniqlangan. Boshqa dinamik panel tadqiqoti esa avvalgi davrdagi TTXI, iqtisodiy o'sish, real samarali valyuta kursi va makroiqtisodiy barqarorlikning statistik ahamiyatini ko'rsatgan.

O'zbekistonda so'nggi yillarda valyuta bozorini liberallashtirish, davlat xizmatlarini raqamlashtirish, soliq va bojxona tartiblarini soddalashtirish, investorlar bilan muloqot mexanizmlarini rivojlantirish hamda xususiy sektor ishtirokini kengaytirishga qaratilgan islohotlar amalga oshirildi. Ushbu choralar investorning bozorga kirish va loyiha yuritish xarajatlarini kamaytirib, investitsion qarorlar uchun yanada qulay institutsional sharoit yaratadi.

TTXI jalb etish samaradorligini baholashda faqat kapital oqimi hajmiga e'tibor qaratish yetarli emas. Investitsiyaning qaysi tarmoqqa yo'naltirilgani, qancha yangi ish o'rni yaratgani, eksport va mahalliy qo'shilgan qiymatga ta'siri, texnologiya transferi va reinvestitsiya darajasi ham baholanishi kerak. O'zbekiston bo'yicha tadqiqot TTXIning bandlikka ta'siri avtomatik ravishda

ijobiy bo'lmashligini, iqtisodiyotning absorbtiv salohiyati, inson kapitali va moliya bozori rivoji muhimligini ko'rsatadi.

Bundan tashqari, xorijiy investitsiyalarning iqtisodiyotga texnologik ta'sirini kuchaytirish muhim ahamiyatga ega. O'zbekiston bo'yicha 2000–2023-yillar ma'lumotlari asosidagi tadqiqot TTXIning texnologik innovatsiyalarga bevosita ta'siri statistik jihatdan sezilarli bo'lmasa-da, **institutsional sifat yuqori bo'lgan sharoitda uning ijobiy ta'siri kuchayishini** ko'rsatadi. Shu sababli xorijiy kapitalni yuqori texnologiyali ishlab chiqarish, innovatsion loyihalar va ilmiy-tadqiqot faoliyati bilan bog'lash, mahalliy korxonalar bilan kooperatsiyani rivojlantirish hamda texnologiya transferini rag'batlantirish TTXIning uzoq muddatli iqtisodiy samarasini oshirishga xizmat qiladi.

Shuningdek, TTXIni hududlar bo'yicha mutanosib joylashtirish investitsiya siyosatining muhim yo'nalishi bo'lishi lozim. Bunda erkin iqtisodiy zonalarda transport-logistika, elektr energiyasi va innovatsion infratuzilmani rivojlantirish, investorlar uchun ma'muriy jarayonlarni soddalashtirish hamda hududlarning mavjud iqtisodiy salohiyatiga mos investitsiya loyihalarini shakllantirish zarur. O'zbekiston erkin iqtisodiy zonalar bo'yicha tadqiqotlarda innovatsion muhitning yetarlicha rivojlanmaganligi, logistika va energiya ta'minotidagi muammolar TTXI oqimini cheklovchi omillar qatorida qayd etilgan.

1-jadval

O'zbekistonda TTXIni jalb qilish samaradorligini baholash uchun taklif etiladigan ko'rsatkichlar

Baholash yo'nalishi	Asosiy indikator	Kutiladigan natija
Institutsional sifat	Mulk huquqi, tartibga solish, shaffoflik	Investor riski pasayishi
Investitsiya oqimi	Sof TTXI va reinvestitsiya	Kapital oqimi barqarorlashuvi
Iqtisodiy samara	Eksport, qo'shilgan qiymat	Ishlab chiqarish o'sishi
Ijtimoiy samara	Yangi ish o'rinlari	Bandlik va malaka oshishi
Texnologik samara	Texnologiya va R&D transferi	Unumdorlik oshishi
Hududiy samara	Hududlar bo'yicha loyihalar	Investitsiya geografiyasi kengayishi

Manba: ilmiy adabiyotlar tahlili asosida muallif tomonidan tuzildi.

Jadvalda keltirilgan yondashuv TTXI siyosatini “qancha investitsiya jalb qilindi?” degan savoldan “jalb qilingan investitsiya qanday iqtisodiy va institutsional natija berdi?” degan mezonga o‘tkazadi. Ayniqsa, reinvestitsiya ulushi investorning mamlakatdagi faoliyat sharoitiga bo‘lgan ishonchini ifodalovchi muhim indikator sifatida qo‘llanishi mumkin.

Institutsional islohotlarning keyingi bosqichida investorlar uchun huquqiy prognozlilikni kuchaytirish, davlat organlarining qaror qabul qilish jarayonini yanada shaffoflashtirish va investitsion nizolarni tezkor hal qilish mexanizmlarini rivojlantirish zarur. Xalqaro tadqiqotlar byurokratiya, korrupsiya, axborot, bank va huquqiy institutlarning sifati rivojlanayotgan mamlakatlarga TTXI kirishida muhim rol o‘ynashini ko‘rsatadi.

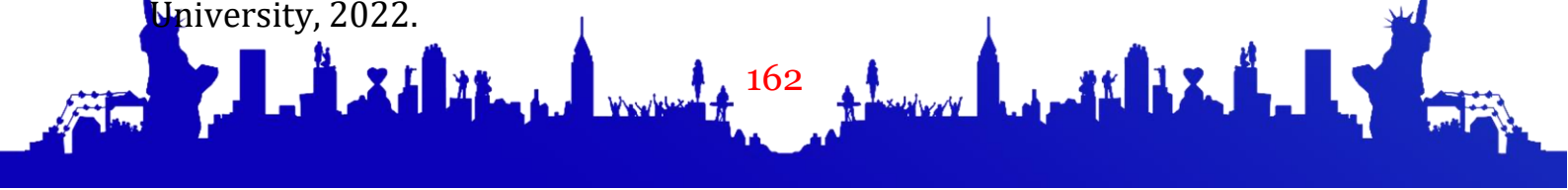
Shuningdek, investitsiyalarni hududiy diversifikatsiya qilish uchun erkin iqtisodiy zonalarda logistika, energetika va innovatsion infratuzilmani yaxshilash talab etiladi. O‘zbekiston EIZlari bo‘yicha tadqiqot innovatsion muhitning yetarli rivojlanmaganligi, logistika tizimi va energiya resurslari bilan bog‘liq muammolar TTXI oqimini cheklashi mumkinligini qayd etadi.

Raqamli infratuzilma ham yangi avlod investitsiya muhitining tarkibiy qismiga aylanmoqda. Markaziy va Sharqiy Yevropa bo‘yicha 2004–2023-yillar tahlili keng polosali internet va internet penetratsiyasi TTXI oqimiga ijobiy ta’sir ko‘rsatishini aniqlagan. O‘zbekiston sharoitida investitsion xizmatlarni to‘liq raqamlashtirish, ruxsat berish jarayonlarini integratsiyalash va investor uchun yagona raqamli kabinet yaratish tranzaksiya xarajatlarini yanada kamaytirishi mumkin.

Xulosa qilib aytganda, O‘zbekistonda TTXIni jalb etishning keyingi bosqichi faqat soliq imtiyozlari yoki alohida yirik loyihalar bilan emas, balki institutsional sifatni izchil yaxshilash bilan bog‘liq. Mulk huquqi himoyasi, tartibga solishning prognoz qilinishi, raqamli boshqaruv, sifatli infratuzilma va natijadorlikka asoslangan investitsiya monitoringi xorijiy kapitalning barqaror oqimini ta’minlash bilan birga uning milliy iqtisodiyotga real samarasini oshirishga xizmat qiladi

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Abdullaeva G. A Study on the Impact of Institutional Quality on Foreign Direct Investment in Uzbekistan. International Journal of Management, 2025.
2. Ashurov S., Othman A.H.A., Rosman R., Haron R. The determinants of foreign direct investment in Central Asian region. Russian Journal of Economics, 2020.
3. Azretbergenova G., Syzdykova A., Kenjegalieva A., Yessenali A. Determinants of foreign direct investments in Central Asian countries. Bulletin of Turan University, 2022.

4. Suyunov A. Do foreign direct investments and bank credits affect employment in Uzbekistan? Journal of Economics and Development, 2021.
5. Bénassy-Quéré A., Coupet M., Mayer T. Institutional Determinants of Foreign Direct Investment. The World Economy, 2007.
6. Juraev Z., Ahn Y. Factors Limiting Foreign Direct Investment in Free Economic Zones of Uzbekistan. International Journal of Management Research and Economics, 2023.
7. Popovici O., Iancu L. Digital Infrastructure and its Impact on Foreign Direct Investment in Central and Eastern Europe. The Romanian Economic Journal, 2026.

